

Resumé

Zemský ústav pro choromyslné v Praze v letech 1791–1886

Dnešní Psychiatrická klinika 1. LF UK je institucí, která si rozhodně zaslouhuje pozornosti a to nejen díky svým současným výsledkům a vynikající úrovni, ale i díky své bohaté a jistě ne nezajímavé historii. Její počátky sahají až do roku 1791, kdy byl založen její předchůdce – ústav choromyslných při tehdy vzniknuvší všeobecné nemocnici. Více než 200 let existence této instituce je protkáno řadou změn v jejím fungování a správě, bohatým stavebním vývoje a v neposlední řadě celou řadou významných osobností, které se vystřídaly jak v jejím čele nebo prošli jejím branami.

Tento příspěvek sleduje velmi stručně historii ústavu od jeho vzniku až do roku 1886, kdy zde byly zřízeny psychiatrické kliniky obou lékařských fakult – české i německé. Je rozdělen podle jednotlivým obdobích, kterými ústav prošel vzhledem k jeho správě. První z nich sleduje osudy ústavu od jeho založení v roce 1791 do roku 1846, kdy se ústav stal zcela nezávislým na nemocnici, jejíž byl původně součástí. Následuje období od roku 1846 do roku 1861. Tehdy byl ústav převeden do správy zemí a stal se tak Zemským ústavem pro choromyslné. Třetí období uzavírá již zmíněný rok 1886, kdy existence ústavu ustupuje vzniku psychiatrických klinik. Každá z těchto tří částí je dále rozdělena na podkapitoly, které sledují především správní a stavební vývoj ústavu a věnují se jeho běžnému každodennímu fungování. Zmíněny jsou i osudy některých osobností (především Dr. Josefa Riedla), které měly velký vliv na rozvoj ústavu či které jej navštívily. Pouze okrajově jsou zde dotčeny i později vzniklé mimopražské pobočky ústavu v Kosmonosích, Dobřanech, Horních Beřkovicích a na dalších místech. Tyto pobočky byly z počátku sice součástí ústavu, žily si však v podstatě svým vlastním životem a většina z nich se časem zcela osamostatnila.

Na závěr je alespoň krátce věnována pozornost vzniku samostatné české a německé kliniky, což pro ústav znamenalo začátek zcela nové éry spojené s postupným ústupem rozpínajícím se potřebám klinik, které jej nakonec zcela pohltily. Není ani nutno dodávat, že pozdější sláva a prestiž obou těchto klinik stavěla z velké části na základech, které vytvořili všichni Ti, kteří měli zásluhu na budování Ústavu choromyslných. Současné vedení Psychiatrické kliniky 1. LF UK si je této věci velmi dobře vědomo a k historii a odkazu ústavu se dodnes hlásí.

Zusammenfassung

Die Landesirrenanstalt in Prag in Jahren 1791–1886

Die gegenwärtige Psychiatrische Klinik der 1. Medizinischen Fakultät der Karlsuniversität ist eine Institution, die Aufmerksamkeit verdient, und zwar nicht nur wegen ihren aktuellen Ergebnissen und ihrem hervorragenden Niveau, sondern auch wegen ihrer reichen und interessanten Historie. Die Anfänge dieser

Institution fallen bis ins Jahr 1791, wann ihr Vorgänger – die Irrenanstalt bei damals entstandenem allgemeinem Krankenhaus - gegründet wurde. Mehr als 200 Jahre der Existenz dieser Institution wurden mit einer Reihe von Änderungen in ihrer Tätigkeit und Verwaltung, mit umfangreicher Bauentwicklung und nicht zuletzt mit einer Reihe von bedeutenden Persönlichkeiten, die sich an der Spitze der Anstalt ablösten oder nur ihre Tore durchgingen, begleitet.

Dieser Beitrag verfolgt kurz die Historie der Anstalt von ihrer Entstehung bis 1886. Es wurden hier in diesem Jahr die psychiatrischen Kliniken beider medizinischen Fakultäten – der tschechischen und der deutschen – gegründet. Er ist nach einzelnen Zeitperioden unter Bezugnahme auf die Anstaltsverwaltung verteilt. Die erste Periode verfolgt Schicksale der Anstalt von ihrer Gründung im Jahre 1791 bis ins Jahr 1846, wann die Anstalt ganz unabhängig vom Krankenhaus, dessen Teil sie ursprünglich war, wurde. Es folgt die Periode von 1846 bis 1861. Die Anstalt wurde unter die Landesverwaltung gebracht und so wurde sie zur Landesirrenanstalt. Die dritte Periode wird im Jahr 1868 beschlossen, wann die Existenz der Anstalt den Weg für die Entstehung der psychiatrischen Kliniken frei gemacht hat. Jeder dieser drei Teile wird weiter in Subkapitel geteilt, die vor allem die Verwaltungs- und Bauentwicklung der Anstalt verfolgen. Es sind auch Schicksale einiger Persönlichkeiten (vor allem Dr. Josef Riedl) erwähnt, die großen Einfluss auf die Entwicklung der Anstalt hatten, oder die Anstalt nur besuchten. Nur marginal sind hier auch später außer Prag entstandene Tochteranstalten in Kosmonosy, Dobřany, Horní Beřkovice u.a. erwähnt. Diese Zweigstellen wurden vom Anfang zwar als Filialen der Anstalt, sie lebten sich aber im Grunde ihr eigenes Leben und die meisten wurden im Laufe der Zeit ganz frei.

Zum Schluss wird die Aufmerksamkeit nur kurz der Entstehung der selbständigen tschechischen und deutschen Kliniken gewidmet, was für die Anstalt Anfang einer vollkommen neuen Ära bedeutet, die mit allmählichem Rückzug vor den expandierenden Anforderungen der Kliniken verbunden war. Die Anstalt wurde schließlich durch die Kliniken aufgesogen. Es ist nicht nötig zu erwähnen, dass der Ruhm und das Prestige der beiden diesen Kliniken auf den Gründen gebaut wurden, die von allen geschaffen wurden, die sich für Aufbau der Irrenanstalt verdienten. Die gegenwärtige Führung der Psychiatrischen Klinik der 1. Medizinischen Fakultät der Karlsuniversität ist sich dieser Tatsache sehr gut bewusst und bekennt sich bis auf den heutigen Tag zur Historie und zum Vermächtnis der Anstalt.

Annotation

The Provincial Institute for the Insane in Prague, 1791–1886

This study examines the origins and early existence of the Provincial Institute for the Insane in Prague. The author provides a detailed account of the development of the administrative systems, personnel, and buildings of this specialized institution, and analyses the therapeutic methods used in it.